

— Výuka romštiny v rakouském Burgenlandu: praxe a perspektivy

— Romani-Sikajipe ando Burgenland: Praxis taj Perspektivtscha

Přiznání menšinových práv Romům stran rakouského státu poskytlo poprvé možnost důkladně dokumentovat a kodifikovat jejich jazyk a pracovat na dalších krocích vedoucích ke zlepšení jeho postavení. Učitel romštiny Josef Schmidt a lingvista Michael Wogg shrnují dosavadní vývoj výuky jedné historicky významné variety, zvané burgenlandská romština neboli Roman, kterou se v regionu současné rakouské spolkové země Burgenland (historický název Hradsko) v rakousko-maďarském pohraničí hovoří po minimálně tři století. Především v souvislosti s válečnou tragédií však mluvčí Romanu přestali svůj jazyk předávat dále svým dětem a hrozilo, že jazyk zanikne. Tento vývoj se však samotným bugenlandským Romům podařilo zvrátit, když ve spolupráci s lingvisty z Grazu dosáhli nejen kodifikace svého jazyka, ale i vytvoření struktur (včetně učebnic) pro jeho institucionální výuku a další využití.

Dlouhou dobu, až do první světové války, spadala oblast Burgenlandu do maďarského království, stejně jako část území dnešního Slovenska. Romská nářečí jihocentrální skupiny, kterými se tam mluvilo, představovaly její nejzápadnější varietu, obdobně jako představují romská nářečí na současném jižním Slovensku její varietu nejsevernější. Po první světové válce se cesty těchto nářečí zásadně rozešly. K drobným odlišnostem, jak se najdou v každém jazyce, přibýly díky nové politické situaci úplně nové rysy. Mluvčí severního nářečí zůstali v maďarsky mluvícím okolí, dostali se však – jako mluvčí okolní maďarštiny – pod tlak slovenské správy a s ní spojené slovenštiny. Mluvčí nářečí západního, kteří se náhle nacházeli pod rakouskou správou, začali podléhat německému vlivu. Obě tyto geograficky extrémní skupiny zůstaly paradoxně jedinými varietami jihocentrálního dialektu, kterými se dnes ještě hovoří, protože ostatní se (zčásti již před první světovou válkou) skoro zcela jazykově asimilovaly. Další takovou skupinou jsou tzv. prekmurští Romové, kteří žijí v dnešním Slovinsku.

Burgenlandská romština je tedy blízce příbuzná tzv. „maďarské romštině“, kterou hovoří Romové na jihu Slovenska a jejich (vzdálenější) příbuzní v Česku, jako např. spisovatelky Hilda Pášová a zesnulá Tera Fabiánová. Od ní se liší kromě drobných odchylek hlavně silným vlivem něm-

Halloween

| Ukázka z výuky jazyka (slovní zásoba) | Verein Roma-Service (nepubl.) |

činy. V její kodifikované podobě, ve které je napsaný i předložený příspěvek, představuje další znatelný rozdíl zvolený zápis založený na německém pravopisu. Užijeme-li za účelem tohoto úvodu zde obvyklého způsobu zápisu, vypadají maďarská i burgenlandská romština až identicky (např. džal „jde“, čačo „pravý“, džene „lidé“, bešen „sedí, bydlí“), zatímco v němčinou inspirovaném zápisu vypadá Roman takto: dschal, tschatscho, dschene, beschen.

V následujícím stručném nástinu dělím rozdíly burgenlandské romštiny oproti romštině slovenské podle toho, jestli: (i) jsou společné s maďarskou romštinou, nebo (ii) představují vlastní vývoj nezávislý na ní, dále uvádím (iii) změny, které vznikly pod vlivem němčiny a na závěr (iv) novotvary vzniklé v souvislosti s potřebou užívat Roman v nových jazykových doménách.

Jedním z nápadných rysů společných s jihocentrální romštinou je imperfektní sufix -ahi, podle kterého dostal jihocentrální dialekt přezdívku „abi-romština“ (ten se ovšem ze sémantických důvodů v textu nevyskytuje). Dále ztratila často samohlásky -n a -s na konci slov, jako např. hi < hin (spona), pharipe < pharipen (těžkost), roman < romanes (romsky), čačikan < čačikanes (opravu) anebo částečně -r- ciden < cirden (tahají). Nápadné jsou i člen v nom. fem. i, existence osobních zájmen lo, li, le (3. os.) a zvrtné zájmeno pumen. Charakteristická je hlavně rozsáhlá maďarská slovní zásoba, např. mindig (vždy), haburi (válka), kenva (kniha), hot (že), mindenfelike (všelijaké) aj. Zachovala se i slova srbského původu jako uzo (k), cilo (celý), pomožinel (pomáhat).

Výraznou odlišností od jiných jihocentrálních variet je vývoj polosamohlásky [j] v [č] po souhlásce, např. ve slovech čibčengero < čhibjengero (jazykový) nebo barčol < barjol (růst). Plurálová koncovka -ja dala proto -ča: filmča (filmy), klasča (třídy), nevipča (novinky) atd. Dále burgenlandská romština ztratila -v- nejen vedle souhlásky tak jako maďarská – ari (ven, venku)–, ale i mezi samohláskami – jako al < avel (přichází), ol < ovel (stává se), sikal < sikavel (ukazuje, učí). Místy jen oslabuje: sikajipe < sikavipe (učení). Nový infinitiv tvoří shodně se slovenskou romštinou, ale odlišně od maďarské, na -l.

Německé prvky se najdou i v textu snadno, většinou v nářečové podobě: fa (něm. von, „od“), duach (něm. durch, „skrz“), sajt (něm. seit, časově „od“), ojs (něm. als, „jako“). V německých slovech je slyšet i přehlásované ö (söbst, něm. selbst, „sám“), jinak posiluje němčina i tendenci romštiny vyjadřovat výrazy spojením slovesa s příslovcem, jako tel pisim (něm. niedergeschrieben, „sepsané“). Za německý prvek by bylo možné považovat i sloučení palatál t, d' a afrikát č, dž ve prospěch posledních: terdžol < terdöl (stát), pačal < paťal (věřit).

Nejnovější vrstvu burgenlandské romštiny představují neologizmy, které rovněž vykazují stopy němčiny a kterých je v textu mnoho: ar meripe (něm. Aus-sterben „vy-mření“), aun dikipe (něm. An-sehen „prestiž“). Je těžké zjistit, které z nich jsou už plně zavedeny a které pronikly do úzu paralelně s obrozením po roce 1993.

PW

Romani-Sikajipe ando Burgenland butschol: Jek tschib te sikal, savi na jek pradimo taj dugo taj te nisaj privati aun dikipe esbe lija; savi ando pradipe nisaj taj ando privati tschak jek tschulo pekalipe hi; savi tschuli lim ol, savi anglo ar meripe terdschol; taj savi dschi ang-le harne menik tel pisim nana taj sava nisaj literatura hi.

Le anglepisintschagenca uso angle tradipe taj uso sikajipe la romana tschibatar i republika Austrija jek than pratscha, savo duach buti „fa telal“ – le Roma Farajnendar, private nipostrar – aktivitetenca pherdo iste ol. Adaj i buti le Emmerich Gärtner-Horvathistar angle te asdel hi. Erschtivar ojs schero le „Farajnistar Roma“ andi Erba taj saj 2004 ojs schero le Farajnistar „Roma-Service“ andi na dur bejg paschli Tikni Boslina, ov taj leskero butschaschi Josef Schmidt imar saj o anglune 1990er berscha khetan le Dieter Halwachsiha taj avre vakeripeskere visenschoftlerenca la universiteta Gerecistar sorale use oda use butschalinde, o Roman ando ischko-li te anel („Romani Projekto“).

Sajt o terno dschend 1997 del, te dugeder arbescharipenca, ando Burgenland ischkolakero sikajipe ando Burgenland-Romani („Roman“). Sajt 2004 andi „Europitiki Maschkarutni Ischkola“ Erba „Unverbindliche Übungen Roman“ (jek ora ando kurko) tel likerde on. Ando terno dschend 2005 Roman te ando Duj Tschibtschengero Gimnasijum Erba sikado ulo.

Vyučovat romštinu v Burgenlandu znamená: Učit jazyk, který se netěší žádné veřejné a již delší dobu ani téměř žádné soukromé vážnosti; jazyk, který nemá na veřejnosti žádnou a v privátním životě téměř žádnou užitnou hodnotu; jazyk, který se málo používá a jemuž hrozí, že vymře; jazyk, který donedávna neměl žádnou písemnou normu a v němž neexistuje žádná literatura.

Zákonnými podmínkami na podporu romštiny je v Rakousku dán pouze rámec, který musí být naplněn iniciativami zdola – v tomto případě činností romských spolků a soukromých osob. Na prvním místě je mezi těmito osobami třeba vyzdvihnout nasazení Emmericha Gärtnera-Horvatha. Původně jako jednatel Svazu Romů (Verein Roma) v Oberwartu a od roku 2004 jako předseda sdružení Roma-Service v blízkém Kleinbachseltenu se spolu se svým spolupracovníkem Josefem Schmidtem a Dieterem Halwachsem a dalšími jazykovědci z University v Grazu (historicky Štýrský Hradec) zasadil již začátkem 90. let o to, že se burgenlandská romština („Roman“) začala vyučovat ve školách, v rámci aktivity „Projekt Roman“ (Romani Projekt).

Výuka burgenlandské romštiny probíhá, místy s delšími přestávkami, na několika burgenlandských školách od podzimu 1997. Evropská střední škola v Oberwartu (Europäische Mittelschule Oberwart) nabízí od roku 2004 nezávazná (neznámkováná) cvičení v romštině v rozsahu jedné hodiny týdně. Na podzim 2005 se začala romština vyučovat i na dvojjazýčném gymnáziu v Oberwartu. Výuku

Ledschim ol o ischkolakero sikajipe le ando bersch 2004 kerde Farajnistar „Roma-Service“ taj sikado lo ol le Josef Schmidistar andi khetani buti la Ursula Glaeseraha andar o „Romani Projekto“.

O Emmerich Gärtner-Horvath koncentririnel pe upro sikajipe le bare dschenenca taj keverime grupnenca taj ando Burgenland taj ando Betschitiko than, kaj palo haburi but burgenlanditike Roma otscha cidine, mindig kurstscha tel likerel. Baro mangipe hi le bare dschenen. Ande but gemajntscha mangel o bare dschene kurstscha; ando Deutsch Kaltenbrunn tschatschikan poar Roma i Romani Tschib ando kurs neve sikline; igen latsche butschalinde. Sa khetan o „Roma-Service“ use jek latscho sistemo lakla: o dschene jek kurs kamna, on organisirinen pumen taj akor o sikajipe le RomBusiha use lende al.

Pasche te i „Flogoskeri Utschi Ischkola le Burgenlanditike Romendar“ kurstscha le bare dschenenge organisirinen. Aktivitetscha te le „Farajnistar Roma“ upre te sikal hi. Ando Burgenland taj andi cili Austrija akan nisaj avre sikajipeskere projekti nan prindscharde.

Erschti latschiptscha

Adi ando Burgenland, pascho Romano Sikajipe ando flogoskere ischkoli taj ando utscheder ischkoli, kurstscha le bare dschenenge taj fatschuvtschenge del, o Roman tel pisim hi

garantuje sdružení Roma-Service, založené v roce 2004, a realizuje ji Josef Schmidt ve spolupráci s Uršulou Glaeser z organizace Romani-Projekt.

Emmerich Gärtner-Horvath se soustředí na výuku dospělých a smíšených skupin a pořádá pravidelné kurzy v Burgenlandu a ve Vídni, kde se po válce usadili mnozí burgenlandští Romové. Dospělí mají o výuku značný zájem a učí se s velkou pílí. V německém Kaltenbrunn se někteří Romové naučili v kurzu romštinu jako zcela nový jazyk. Sdružení Roma-Service organizuje výuku následujícím způsobem: Lidé si vyžádají určitý kurz, dají se dohromady a „škola“ pak za nimi přijede „romským autobusem“ (který představuje mobilní kancelář s knihovnou, audiovizuálními pomůckami, počítači atd.).

Kromě sdružení Roma-Service nabízí kurzy romštiny pro dospělé ještě Základní škola burgenlandských Romů (Volkshochschule der Burgenländischen Roma), určité aktivity nabízí i Svaz Romů – Verein Roma (obojí v Oberwartu). Kromě výše uvedených nejsou v Burgenlandu ani v celém Rakousku známy žádné další projekty, které by se výukou romštiny zabývaly.

První úspěchy

Dnes probíhá výuka romštiny v Burgenlandu na základních a vyšších školách a dále pak v jazykových kurzech pro dospělé i děti. Burgenlandská romština má svou písemnou nor-

taj mindig leksikalischi upre lim lo ol; duj papyruschengere neviptscha Roman-Nimtschka ari dim on, jek fatschuvtschengeri kenvori ando Roman; radioskere bitschajiptscha andi Romani Tschib kerde on; jek duj tschibtschengeri taj jek pamarisengeri kenva andi Romani Tschib kerde ule taj te jek bari serija bilblinakere tekstendar le fatschuvtschenge taj le ternenge; filmtscha ule kerde, jek teateriskero falato bare latschipeha sikado ulo, geniptscha, diskusijoni, filmiskere kiratscha kerde ule – hi adalenca taj avre aktivitetenca o koji kerde, o tschulo pekAlpeskero vert le Romanistar utscheder te kerel? So ada sa tschatschikan anel?

O tschatschipe hi, hot o Roman duach o mediji pedar o regijoni jek upre vertinipe ando pradipe uschtidija. So o tschatscho vakeripeskero pekAlpe aun dschal, schaj tschak poar aun dikiptscha sikade on. Ando privati than, o tschatscho soralipe le Romanistar, muken pumen – meg – nisaj tradiptscha esbe te len. Ando Roma-Farajntscha, adaj tschak o „Roma-Service“ ari lim schaj ol, i Nimtschki Tschib vakerdi ol; Roman meg mindig, vaj te, tschak uso mulatintschagi pekAlpe lakel.

Ando ischkolakero sikajipe taj uso kurs-tscha muken pumen, schaj phendo ol – andi direkti vakeripeskeri praksis – le fatschuvtschenca taj ternenca, o efektscha la neva, vaj o papal butschalinipe le Romaniha aun te dikel. Korkore o khetanajipe le sikajipestar Roman ando mindenfelitike ischkoli taj upre mindenfelitike ischkolakere schtuftscha hi ojs – na uschardo – baro latschipe te vertinel.

mu a spojitě probíhá její lexikalizace. V ní vycházejí dva romsko-německé časopisy a jeden romský časopis pro děti. Probíhá rozhlasové vysílání v romštině, byla vydána jedna dvojjazyčná a jedna romská knížka pohádek a rovněž řada biblických textů pro děti a mládež. Byly natočeny filmy, uvedeno divadelní představení, které se setkal s velkým úspěchem, jsou organizovány večery s četbou, diskusemi a promítáním filmů.

Jaký dopad má toto všechno na užívání jazyka? Zvýší tyto a další aktivity nepatrnou užitnou hodnotu burgenlandské romštiny?

Díky medializaci burgenlandské romštiny v několika uplynulých letech se zvýšilo povědomí veřejnosti o tomto jazyce, a to nadregionálně. Silnou působnost mají každodenní zmínky ve veřejnoprávním většinovém vysílání. Co se týče užívání jazyka, v privátní sféře – tedy tradiční doméně romštiny – se ještě nedají zjistit žádné změny. V romských spolicích se s výjimkou organizace Roma-Service mluví prakticky výlučně německy. Romština se užívá stejně jako dřív na různých akcích pouze emblematicky.

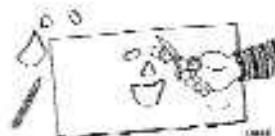
Výsledky toho, že se lidé buď znovu anebo zcela nově zabývají romštinou, se dají nejbezprostředněji pozorovat při školním vyučování nebo v jazykových kurzech. Již samotná, zcela nečekaná skutečnost, že se na různých školách a stupních školy romština opravdu vyučuje, se však dá hodnotit jako velký úspěch.

Halloweeneskeri loafnina: Sar te kerel la

I loafnina loke te kerel hi. Taj akor tu schaj feschtines la, sar kames!

So tuke pekali: Soraleder papruschi (karton) 70 x 30 cm, kat, kleberi, feschtine papruschane falati, felitike feschtovtscha, kleberiskere stroaflini.

Tschi a papruschi upro stolo, feschtin o muj maschkaral upre taj tschin an o atscha, o nak taj o muj.

Akor schaj dekorines i loafnina, sar tuke tecinel. Schaj feschtines la, taj te schaj feschtine papruschane falati vaj avre materijaltscha upre pikines.

Akan bandschar o papruschi karikane taj pikin a duj nika khetane. Kaskeri loafnina i lek schukareder hi?

Schaj te momeli ande tendschares, ham obocht iste des, kaj i loafnina te na thare!

Quelle: <http://www.zzebra.de/index.asp?themaid=236&titelid=750>
Copyright © Lnb&e

| Ukázka z výuky jazyka (práce s textem): výroba halloweenové masky | Verein Roma-Service (nepubl.) |

Ischkolakero sikajipe: Vakeripeskero
pekajipe taj anglepisintschago

Duj aspekti usi anglutni buti taj uso keripe le ischkolakere sikajipestar ojs centrali pumen sikade. Uso jek falinen ando lek buteder situaciji vodinipeskere kipi, patschajipeskere dschene, save le fatschuvtschenca butvar taj meresch Roman vakeren taj len afka uso siklipe la tschibtschatar motivirinen taj lenge – te avral o ischkolakero sikajipe – uso siklipe la tschibtschatar pomoschinen. Uso ka, taj oda le avreha khetan hejnginel, hi centrali o usekerinipe la dajatar taj le dadestar vaj avre dschenendar, save le fatschuvtschenge bari-kane dschene hi. Oni lende o lek feder didaktischi konceptscha naschtig astaren, taj o Roman-Sikajipe jek eksperimento oni dugeder efekto atschel. So duj aspekti ando princip upre oda pumen ciden, hot fatschuvtscha sar te i daj taj o dad patschajipe uso meschteri iste entviklinen.

Vodinipeskere kipi –
dajakere tschibtschengere meschterscha

Telal o bare Roma ando Burgenland adi nikas na del, savo jek shtudijum upre jek pedagogischi akademija angle schaj sikal. Kaj vakeripeskeri kompetenc taj o dschanipe le fatschuvtschenca um te dschal adaj hi, falinen metavakeripeskero dschanipe taj o esbe lipe ando arbutschalinipe taj upre terdscharipe sikajipeskere materijalendar taj didaktischi konceptendar. Te jek pharipe hi meg, hot

Školní výuka: používání jazyka
a motivační podmínky

Jako klíčové se při přípravě a vlastní realizaci výuky ukázaly dva aspekty. Na jedné straně chybí ve většině případů vzory, tedy blízké osoby, se kterými děti mohou často, rády a naprosto samozřejmě mluvit romsky a které tím děti k výuce motivují a rovněž mimo vyučování ve studiu jazyka podporují. Na druhé straně, a to souvisí s předešlým, je účast rodičů, nebo jiné, pro socializaci dítěte důležité osoby, naprosto zásadní. Bez ní nezaberou ani ty nejlepší didaktické modely a výuka romštiny zůstane experimentem bez dlouhodobějších výsledků. Je nutné, aby jak děti tak rodiče získali k vyučujícímu důvěru.

Vzory: učitelé – rodilí mluvčí

Mezi dospělými Romy v Burgenlandu dnes neexistuje nikdo, kdo by vystudoval pedagogiku. Těm, kteří mají znalost jazyka a umějí zacházet s dětmi, chybějí znalosti lingvistiky a zkušenost s vytvářením a používáním učebních pomůcek a didaktických konceptů. Dalším problémem je, že kodifikace jazyka byla dokončena teprve před několika lety. To znamená, že dospělí Romové se sami nejdříve

o tel pisinipe le vakeripestar erscht sajt poar berscha kisno hi; oda butschol, hot o bare Roma söbst erscht iste sikline, Roman te genel taj palo ortografischi standard te pisinel.

Ada sa meg mindig jek intensivni uprebutschalinipe taj pomoschago le Romani-Projektistar taj akan le Farajnistar „Roma-Service“ mangel. Upro butschaschtscha le Farajendar paschlol, i funkcijona ojs vodnipeskero kipo ande te lel. Oficijeli ando ischkoli ojs „Roma-Vakeripeskere asistent-scha“ hi le, save ojs native speaker telal o upredikipe le meschterendar o praktischi falato le sikajipestar keren.

Aja konstukcijona, savi „ischkolakere avrethemeskere dschenenge“ tschatschipenca o andgejipe ande jek klasakero kher pran, hasni anen. O tel schtiminipe pedar o temtscha le „tschatsche“ meschterenca i kvaliteta le sikajipestar utscheder keren taj use metodischi phutschajiptscha pomoschinen.

Patschajipe taj motivacija

La fatschuvtschengera motivacijake duach oda pomoschim ol – sar imar phendo – taj daj taj o dad vaj patschajipeskere dschene o sikajipe ojs latschipe prindscharen taj te o usegejipe angle traden. Ada pasirinel duach o kontakt o le dajenca taj dadenca taj te butberschengeri buti mangla. Pasche o keripe mulatintschagendar taj projektendar, ande save o fatschuvtscha, o daja taj dada taj te butvar o meschtertscha use hi, ol, uso dajengere taj dadengere kiratscha, mindig o peka-

musí naučit číst a psát v odpovídajícím ortografickém standardu.

To vše vyžaduje stálou a intenzivní práci a podporu ze strany sdružení Romani Projekt, respektive Roma-Service. Je na pracovnících těchto spolků, aby převzali roli vzorů. Oficiálně mají ve školách úlohu romských jazykových asistentů, a jakožto rodilí mluvčí provádějí za účasti aprobovaných učitelů praktickou část výuky.

Tato konstrukce, která „škole cizím lidem“ právně umožňuje vstoupit do třídy v roli učitele, má své výhody. Zaprvé, neustálé sladování témat se „skutečným“ učitelem zvyšuje kvalitu výuky a pomáhá při řešení otázek metodiky, a zadruhé, ve skupině se pracuje často lépe.

Důvěra a motivace

Jak již bylo řečeno, motivace dětí vzniká a roste především tehdy, když rodiče nebo jiné blízké osoby výuku pocítují jako smysluplnou a tudíž ji podporují. K tomu dochází při úzkém osobním kontaktu s rodiči a někdy to vyžaduje dlouholeté přesvědčování. Kromě realizace projektů, do nichž jsou vtaženy jak děti, tak i rodiče a učitelé, je nutno na schůzích s rodiči stále zdůrazňovat důležitost aktivního používání jazyka mimo vyučování a vyvracet předsudek, že znalost druhého jazyka

PIIURI HISTORIJA I.E ROMENDAR O DROMA ANDAR I INDIJA

O visenschoftlertscha uri lakle, hot sina maschkar o oftato taj o deschto schelberschiengero, kada o Roma andar i Indija priki Persija taj - voaschajulich - i Armenija dschi ando Bycantitiko Rajch cidire.

O Bycantitiko Rajch, valumi 1000 p.D.

(Andar: http://de.wikipedia.org/wiki/Bild:Shepherd_byzanz_1000_enhanced_1900x1500.jpg)

O Bycantitiko Rajch akor gelo fa Armenija taj o Kaukasus ando ost priki Tikni Asija dschi andi Grecija ando vest.

- Roden upri kartscha, kaj i Armenija hi!
- Dschanen te lakel te o Kaukasus?
- Saj vilugo hi ukan, kaj i Tikni Asija sinu?

| Ukázka z výuky reálií (dějepis) | Verein Roma-Service (nepubl.) |

lipe le aktivi vakeripeskere pekalipestar avral o sikajipe tematisirm ol taj le mindig dime kojeske entgejng virkim ol, hot o siklipe jeka dujta tshibatar i erschti vakeripeskeri kompetenca ertschaveder kerel. Ojs latschiipe ande aja situacija ando arto bersch o RomBus pe sikatscha, savo erschtivar jek permanenti, persönlichi kontakto le cile dajenca taj dadenca taj fatschuvtschenca te avral i ischkola likerel.

Butvar hi o asistentiskere meschterscha ande jek famitlinipeskeri posicijona. Ando nugodiniptscha o meschterscha upre lende use dschan, andi erschti linija vasch problemtscha jeke ischkolaschistar. Lengeri funkcijona hi oja jeke medijatoristar, jeka „phurtatar“. On akor le fatschuvtschenca vakeren, ande poar periptscha le dajenca taj dadenca, phutschen, so hi, taj te pomoschago den.

Butvar o meschterscha upro Roma kreativi gondenca taj angletschalavipenca vasch sikajipeskere projekti use dschan.

Keriptscha taj konceptscha

O didaktischi konceptscha afka kerde ule, hot motivacija kerdi te ol taj pomoschago uso naphandlipe, upre savi o usegejipe uso Roman-Sikajipe basirinel. O Roman-Sikajipe, andi forma „Unverbindliche Übungen“, na tromal use jek buteder pharipe te ol taj tena use jek buteder faktor le ar granicalipestar, kaj o fatschuvtscha taj o terne, save o sikajipe kher roden, ande aja cajt iste siklon, ande savi avren i naphandlipeskere cajt hi. Ada le

snižuje jazykovou kompetenci v prvním jazyce. Jako nejúčinnější pomůcka se z tohoto pohledu ukázal romský autobus, který poprvé umožnil kontakt prakticky pro všechny rodiče a děti i mimo školu.

Jazykoví asistenti mají často roli prostředníka. O přestávce za nimi přicházejí učitelé s problémy jednotlivých žáků. Mají funkci zprostředkovatele, „mostu“. Asistenti hovoří s dětmi, eventuálně s jejich rodiči, ptají se, co se děje, a nabízejí cílenou pomoc. Často přicházejí s kreativními nápady a návrhy k projektům i samotní učitelé.

Metody a koncepce

Využívané didaktické koncepty mají za cíl především motivovat žáky a podpořit tak jejich zájem a tudíž i dobrovolnost, na jejíž bázi je výuka romštiny založená. Výuka romštiny „v nezávazných cvičeních“ se pro její účastníky nesmí stát dodatečnou zátěží a dalším vyřazovacím faktorem, z důvodů, že děti a mládež navštěvující vyučování se musejí učit v době, kdy ostatní mají volno. To vyžaduje enormní angažovanost vyučujícího, neboť vy-

meschterendar bari buti mangel, kaj o sikajipe duach o falinipe le cencurendar korkore duach interesi, naphandlipe taj voja uso sika-jjipeskere temi iste funkcijonirinen.

Jek baro latschipe taj jek barikanipe le Romane Sikajipestar hi o khetanphandlipe buteder kojendar – vakeripeskero sikajipe, geografija, historija, muschika, t.a. Adaj afka automatischi buti kerdo ol, sar lo andi didaktik akan ando nevaripe hi.

Efektscha taj perspektivi

Te le fatschun phutschlal, so le Romen ar kerel, phenen on: o sako berschengero Romaball, o butschu, o khetano sikajipe, i tschib, o CDs ... ada sa ando dugeder gondo socijali, komunikativi hi – taj oda sikal, so le Romen tschatschikan ar kerel: o socijali, o paschipe ando khetano dschivipe, o interesi upro avro. Afka o Romane fatschuvtscha, save ando klastscha nisaj ajgeni grupn hi, ando but situacijs ojs erschti upro avrethemeskere fatschuvtscha use dschan.

Sar imar phendo ulo, iste korkor i situacija, hot pedar bisch fatschuvtscha ande pantsch ischkoli beschen taj Roman siklon, ojs latschipe aun diklo ol. Telal o fatschuvtscha, save andi ischkolakeri grupn Roman vakeren, ojs „cool“ ada aun diklo ol. Tschuleder sar o sikajipeskero loschanipe schtiminel akan ada entviklinipe latsche.

O lek bareder problemo andi neksti cajt nan o tschulo interesi, ada o ekstremi tschu-

učování musí fungovat na základě dobrovolnosti a zájmu o obsah, protože motivaci známkováním zde nelze uplatnit.

Velkou výhodou a zvláštností výuky romštiny je, že spojuje mnoho předmětů – výuku jazyka, zeměpisu, dějepisu, hudby, atd. A tím pádem se zcela automaticky pracuje tak, jak je to momentálně v didaktice módní.

Výsledky a perspektivy

Když se děti zeptáte, co je charakteristické pro Romy, řeknou: každoroční romský ples, posvícení, společná výuka romštiny, jazyk, CD – to všechno je v širším slova smyslu společenské a komunikativní a reflektuje to, co opravdu dělá burgenlandského Roma: společenskost, úzké soužití, zájem o druhé. Romské děti například netvoří žádnou vlastní skupinu, jako první se skamarádí s dětmi cizinců.

Jak už jsme zmiňovali, úspěchem je již sama skutečnost, že více než dvacet dětí v pěti školách dobrovolně vysedává ve škole „po škole“ a učí se romštinu. A přinejmenším mezi těmito žáky platí, že mluvit romsky je „cool“. A to nás k pozitivnímu hodnocení opravňuje víc, než vlastní výsledky výuky.

Největším problémem v dohledné budoucnosti nebude nedostatek zájmu, nýbrž

lo gendo le fatschundar hi, save meg bajder pal dschal. Jek ischkolaschtschengero gendo del taj te oda gendo angle paschlino, schaj jek kurs kerdo ol; te oda gendo tschuleder ulo, na dschal nischta. Vaschoda ada bersch na dija andi flogoskeri ischkola Tenu Erba nisaj sikajipe. Taj oda na feder ovla andi cukunft.

Arditschojipe

I situacija upro erschti dikipe paradoksi hi: Agun o vakeripe fabotim sina; akan siklim lo ol ham megisch leske o armeripe fogosinel. O Roman nan buter o familijakero vakeripe taj vaschoda pro phuro ajgeni pekalipe naschatscha. Interessanti ovla aun te dikel, te o akan 14, 15 berschengere, save uso butschane siklojaschtscha kerinen taj ande save nevo bastalipe bartschol, pumari sor bajder ledschna. Taj te interessanti ovla, te o bare nipo, save o Roman akan „neve“ siklon, te odola i Tschib andi Familija akan vakerde. Ham schaj hot on upre oda upre peren, so o tikne ischkolaschtscha andi flogoskeri ischkola mindschart hajinde – hot i Romani Tschib gehajmi tschib hi: „O gadsche te na siklon Roman!“ Hot odola „gadsche“ pumare lek feder pajtaschtscha hi, oda lenge nischta na mochinel.

extrémně nízký počet dětí, které kurzy navštěvují. Existuje totiž limit na nejmenší možný počet žáků, při kterém je možno jakýkoliv školní kurz otevřít. Z tohoto důvodu již také letos na obecné škole v Unterwartu výuka romštiny neprobíhala. Nedá se očekávat, že by se tento trend v brzké době obrátil.

Závěrečné shrnutí

Situace burgenlandské romštiny vypadá na první pohled paradoxně: Dřív byla tato řeč zakázaná, teď je podporovaná, a přesto jí hrozí vymření. Zejména proto, že už není jazykem samotných rodin, a ztratila tak svou pravlastní doménu. Bude zajímavé pozorovat, zda nyní čtrnácti-až patnáctiletí, kteří patří k nejangažovanějším studentům, a jejichž sebevědomí narostlo, neztratí svůj současný elán. Zajímavé rovněž bude, zda dospělí, kteří se teď záměrně obrátili ke svému původnímu jazyku, ho budou užívat také doma, v rodinách. Možná, že si znovu povšimnou jedné užitečné vlastnosti romštiny, kterou děti z obecné školy pochopí okamžitě – dává možnost utajení: „gádzové by se neměli učit romsky.“ To, že gádzové jsou často nejlepšími přáteli, na tom nic nemění.

Z němčiny přeložila Jarmila Straková

Romano džaniben – jevend 2007
Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Toto číslo je výstupem z výzkumného záměru č. MSM 0021620825
na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Toto číslo časopisu vyšlo za finanční podpory České rady pro oběti nacismu

Projekt je financován za finanční podpory Nadace Arbor Vitae

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětem holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková, Helena Sadílková a Adéla Gálová
Technická redaktorka: Eva Zdařilová
Recenzovali: doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc.
a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs
Sazba: Petr Teichman
Tisk: PBtisk, Příbram

Produkcí zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545

Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků
nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.